

LA PETITA NOBLESA RURAL: ELS PALLARÈS DE TALARN

per *Magda Mirabet i Cucala*

El propòsit d'aquesta tesi de llicenciatura és l'estudi de la vertebració dels grups dominants en la societat catalana d'antic règim, la seva vinculació als òrgans de poder, ja sigui a través de l'administració reial o bé del poder municipal, en una vila sotmesa a la jurisdicció reial.

El marc geogràfic es localitza a Talarn, vila reial des de l'època baix medieval, designada capital de la sotsvegueria de Pallars i seu de batlle de Talarn. La vila se'ns presenta, doncs, com el punt d'emplaçament del poder per delegació del rei, amb jurisdicció sobre tot el Pallars, per bé que aquesta restés mitigada per l'abundància de jurisdiccions senyoriales, laiques i eclesiàstiques.

El període estudiat arrenca de la segona meitat del segle XVII, època en què es produeix un fenomen de renovació del grup dominant de la vila, i es perllonga durant tot el segle XVIII, de manera que podem conèixer també l'actuació d'aquest grup dominant davant la nova configuració política del Principat.

A nivell metodològic, partim de la base que parlar de grup dominant en la societat catalana d'antic règim comporta, implícitament, parlar de famílies, puix que són aquestes les que vertebraven la societat estamental i els processos d'ascensió social són indèstriables de les estratègies familiars.

Així doncs, la família constitueix la unitat d'aquest treball. Entenent la institució familiar com la cel·lula bàsica per a la reproducció biològica, material i social dels seus membres, que és simolitzada per la casa.

La documentació notarial de l'Arxiu de Protocols de Tremp ha estat la font documental de primera magnitud, tant per a la identificació de l'èlite vilatana com per a la reconstrucció de la família Pallarès. La informació documental s'ha complementat amb la consulta de l'Arxiu de la Corona d'Aragó en les seves seccions *Cancelleria*, *Consell d'Aragó*, *Plets Civils* i *Reial Audiència*; l'Arxiu Municipal de Talarn, l'Arxiu Familiar i l'Arxiu de Protocols de Barcelona.

Arribats a aquest punt, el treball pren dues dimensions. D'una banda, i a nivell vilatà, ens interessa determinar la posició de les famílies identificades com a membres de l'èlite —els Borrell, els Pallarès, els Prior, els Sabater— i trobar els paràmetres que permetin palesar la seva posició dominant en el si de la vila. D'altra banda, ens proposem explorar

amb major profunditat els mecanismes d'ascensió i reproducció social d'aquest grup de famílies i, en aquest cas, hem optat per l'exemplificació d'un cas concret, el dels Pallarès.

En relació al primer aspecte, s'observen, en primer lloc, les interrelacions entre aquest grup de famílies; interrelacions vehiculades per una forta endogàmia matrimonial i l'eixamplament de les relacions de parentiu que en resulten.

En segon lloc, i després de tabular les dades del cadastre de 1736 (Arxiu Municipal de Talarn), s'estableix la posició econòmica de les famílies en qüestió en relació amb la comunitat vilatana, prenent com a punt de comparació la contribució pagada per la possessió de terres i també per les rendes que perceben. Per un i per altre concepte, les famílies estudiades es troben entre les millor situades de la vila.

En tercer lloc, mitjançant la consulta dels propis protocols de l'Arxiu de Tremp referits a la vila de Talarn i dels nomenaments de càrrecs a l'administració reial (A.C.A. *Cancel·leria*) es constata una alternància en l'ostentació de càrrecs públics de renovació periòdica —triennal en el cas del sots-verguer, càrrec de designació règia; anual en el cas del cònsol en cap, càrrec municipal escollit per insaculació— i l'ocupació a perpetuïtat del càrrec de batlle, concedit per privilegi reial als Prior.

A l'ombra de l'administració virregnal sorgiren, doncs, un grup de famílies que, des de la segona meitat del segle XVII, jugaren un paper hegemònic sobre la vila de Talarn i, en menor mesura, sobre la sots-vegueria de Pallars. El servei al rei possibilità l'ascensió social dels habitants de la vila millor posicionats sense que fos necessària l'adquisició de senyorijs, via habitual d'accés a l'estament privilegiat en altres casos.

La reforma polític-administrativa que suposà el decret de Nova Planta comportà la supressió dels càrrecs de sots-verguer i de batlle; la implantació de la figura del corregidor, càrrec militaritzat de designació règia i la subjugació dels ajuntaments a la tutela del rei, de qui depenia el nomenament dels regidors, que esdevingueren vitalicis. Així doncs, les famílies en qüestió perdien els seus òrgans de govern i l'ocupació de regiduries esdevenia l'única possibilitat per a l'exercici del poder.

En el primer moment d'implantació de l'ajuntament borbònic, l'adscripció austriacista fou un impediment per a optar a l'ocupació de regiduries: només els Borrell aconseguiren mantenir la seva posició i tots els altres regidors foren individus de provada fidelitat a la causa borbònica, procedents d'altres contrades. A poc a poc, però, i de forma gradual, s'anaren incorporant les altres famílies a l'òrgan de govern municipal.

Es pot afirmar amb Josep M.ª Torras¹ que l'interès del nou monarca per connectar amb les capes dirigents del país i la voluntat d'aquestes de seguir gaudint de la seva posició dominant contribuïren a paivagar les conseqüències del conflicte, almenys pel que respecta a les pròpies èlites dominants.

Quina era la procedència d'aquesta petita noblesa? Quines les seves bases econòmiques? Quins els mecanismes a través dels quals accedí a ocupar posicions hegemòniques en el seu context rural? Quina l'actitud davant els successius esdeveniments polítics que en el transcurs del temps s'anaven produint? Quina la seva actitud davant la crisi final de l'antic règim? Per respondre aquestes preguntes amb un detall suficient ha semblat convenient entretenir-se en l'anàlisi d'un cas concret, el dels Pallarès.

Des de la posició de comerciants, comptant amb l'impuls patrimonial reportat pel casament de Montserrat Pallarès amb Joana Maciana Pal i Mora, i fent valer els mèrits derivats de l'ocupació del càrrec públic de sots-verguer, Montserrat aconseguí saltar la barrera estament amb l'obtenció del privilegi de cavaller l'any 1650 —en plena guerra de Seccesió—

1. Torras i Ribe, Josep M.ª *Els municipis catalans d'antic règim (1453-1808)*. Barcelona, 1983.

de mans de Lluís XIV de França; títol que fou invalidat acabada la guerra, amb el retorn de Catalunya a l'obediència de la monarquia hispànica. El fill de Montserrat, Isidoro, reincidí en la seva petició i els Pallarès obtingueren l'estatut de cavallers, definitivament, l'any 1672, de mans de Carles II.

L'activitat econòmica de la família es decantà, ja abans de l'obtenció del privilegi, cap a activitats rendistes, fonamentades en la possessió de terres que explotaven mitjançant l'ocupació de força de treball fornida per mossos i jornalers o bé mitjançant contractes de diferents tipus —arrendament o emfiteusi en relació amb la terra, mitgeres en relació amb la ramaderia— i en la disposició de numerari, obtingut per la comercialització dels excedents agropecuaris, que és invertit en la compra de censals.

A través d'una i altra condició —la de propietaris de terres i la de prestadors de diner— s'estableix una xarxa de relacions desiguals, de subordinació, favorables als Pallarès, que constitueixen la base del seu poder en la comunitat on resideixen.

La tendència a la devaluació de les rendes, produïda per la immobilitat de les pensions dels censals i per la devaluació sobtada des de l'any 1750, obliguen els Pallarès, entrat ja el segle XVIII, a un procés d'alienacions del seu patrimoni per seguir disposant de numerari.

A aquest element de degradació econòmica de la família s'hi afegeixen els costos que comporta la reproducció, a cada generació, de la seva posició social, que els empeny a casar els fills i les filles amb altres fadrines i fadrins del seu mateix status social, de manera que, a mesura que avança el segle XVIII, esdevé més freqüent el pagament de dots en espècies, terres i censals. Aquest fet, que s'acompanya d'una alta taxa de natalitat, compromet seriosament el patrimoni familiar.

El nivell de la vida dels pallarès s'ha de relacionar amb el grau de desenvolupament econòmic de la zona geogràfica de residència i influència de la família. Si bé en l'escala de contribucions pagades pels habitants de Talarn, segons el cadastre de 1736, els Pallarès se situen en segon lloc, el seu nivell de vida traslladat a la Barcelona del final del segle XVIII, segons els barems proposats per Luis Castañeda² se situaria entre les capes mitjanes de la població barcelonina. Desfasament en el nivell de vida que cal atribuir tant a una concepció diferent sobre el consum al camp i a la ciutat com a la llunyania de Talarn respecte als centres més dinàmics de l'economia catalana.

Pel que fa al nivell intel·lectual de la família, considerem que aquest estava estretament lligat a l'exercici de l'advocacia que durant dues generacions practicaren.

Quant a la seva evolució política, l'obtenció del primer privilegi de mans de Lluís XIV, demostra ben clarament l'adscripció dels Pallarès durant la guerra de Secessió, favorable a la causa de la Diputació del General; però la influència d'Isidoro fou suficient per a capgirar vint anys després l'adscripció del seu pare i, al·legant els mateixos mèrits en favor de la monarquia hispànica, obtingué definitivament el títol de cavaller.

Durant la guerra de Successió, l'altre gran conflicte bèl·lic de la Catalunya moderna, els Pallarès es decantaren de forma activa vers la causa austriacista i exerciren, també durant aquest període, el càrrec de sots-veguer. Finalitzada la guerra foren momentàniament separats de l'ocupació de càrrecs públics. Aquest lapse, però, fou aprofitat per emparentar-se per via matrimonial amb les autoritats sorgides de la nova organització politico-administrativa del Principat i, l'any 1741, s'incorporen de nou a la vida política mitjançant l'ocupació de les regiduries municipals.

2. Castañeda, Luis. *Ensayo metodológico sobre los inventarios post-mortem en el análisis de los niveles de vida material: el ejemplo de Barcelona entre 1790-1794*. Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Barcelona, 1984. Castañeda, Luis. *Apuntes para la explotación cuantitativa de los inventarios post-mortem, en el análisis de los niveles de vida material*. I Congrés de Joves Historiadors. Barcelona, 1984.

Finalment, entrats ja en el segle XIX, optaren per posicions conservadores, allistant-se a la causa carlina. La mort de l'hereu Pallarès a conseqüència d'aquesta adscripció, implicà l'extinció de la família, en truncar-se la successió per línia masculina.

Els Pallarès romangueren aliats a les modificacions que en l'estructura econòmica i social d'algunes àrees del Principat s'estaven produint. L'aïllament i l'endarreriment de la zona de residència i la seva mentalitat els portaren a prosseguir les activitats rendistes combinades amb la incrustació en l'aparell de l'estat a través de l'exercici de l'advocacia o de la carrera militar, després de la Nova Planta, per mantenir la seva posició dominant en ple segle de transformacions.

Concloure que aquest hagi estat un comportament extensiu i generalitzable a tota la petita noblesa rural catalana seria excessiu i perillós. Dos elements han entrat en joc en l'evolució d'aquest procés: d'una banda, certament, la mentalitat nobiliària amb tots els seus condicionants; d'altra banda, però, la peculiar dinàmica econòmica i social del seu context geogràfic. És possible, doncs, que en altres àrees del Principat, la petita noblesa desenvolupés altres mecanismes de supervivència més propicis a l'evolució dels temps. El seu estudi resta obert.